

К. О. Рябова,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: k.riabova@ukr.net

Мета: стаття присвячена аналізу правового становища підприємств транспорту та співвідношенню таких категорійних понять як «суб'єкти транспортних правовідносин» та «підприємства транспорту». **Методи дослідження:** проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення поняття «суб'єкти транспортних правовідносин». **Результати:** розкриття змісту поняття «підприємств транспорту» крізь призму суб'єктного складу транспортних правовідносин. **Обговорення:** проблем вітчизняного законодавства та заповнення вакууму правового регулювання правового становища транспортних підприємств.

Ключові слова: транспорт, суб'єкти транспортних правовідносин, підприємства, підприємства транспорту.

Постановка проблеми та її актуальність. Поняття «підприємства транспорту» є часто-живим. Закон України «Про транспорт» містить посилання на підприємства транспорту, проте не дає визначення такій категорії суб'єктів господарювання. Окрім того, простежується відсутність нормативного, доктринального визначення підприємств транспорту, а також аналізу їх правового становища.

Аналіз досліджень і публікацій. Наука транспортного права досить глибоко досліджує правове становище суб'єктів транспортних правовідносин. Так, зокрема, Т. Є. Абова, І. Я. Аксенов, Б. В. Дерев'яно, М. К. Олександров-Дольник, та сучасні науковці, такі як І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків, В. І. Петраш, А. А. Криськов зробили вагомий внесок у дослідження окресленої в статті проблематики.

Метою статті є подальша теоретична розробка сутності підприємств транспорту як елементу суб'єктного складу транспортних правовідносин та їх правового становища.

Виклад основного матеріалу. Підприємства транспорту є складовою суб'єктного складу транспортних правовідносин. Суб'єкти транспортних правовідносин, в свою чергу, (кон-

кретні їх учасники (сторони) – юридичні та фізичні особи, які наділені правами й обов'язками у сфері транспортної діяльності, надання послуг, передбачених транспортно-правовими нормами) [1, с. 14].

Суб'єктами транспортних правовідносин є конкретні їх учасники (сторони) — юридичні та фізичні особи, які наділені правами й обов'язками у сфері транспортної діяльності, надання послуг, передбачених транспортно-правовими нормами. Ними можуть бути громадяни, підприємства, організації, державні органи, недержавні структури тощо. В законодавчих і нормативних актах вони зазначаються узагальненою термінологією як вантажовідправник, перевізник, вантажоодержувач, пасажир [2, с. 43].

В транспортному праві, так само як і в господарському чітко простежується дворівневість суб'єктного складу. З одного боку суб'єкти, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність на транспорті (в т.ч. пов'язану з транспортом діяльність), з другого боку суб'єкти, які здійснюють управління і нормативне регулювання такої діяльності. Цікаве визначення другого рівня суб'єктного складу, до якого нале-

жать суб'єкти управління, наводить В. І. Петраш, суб'єкти управління транспортом — це органи, організації та їхні посадові особи, створені у встановленому законодавством порядку спеціально для здійснення управлінських функцій, наділені правами й обов'язками, щоб своїми діями реалізовувати надані права і виконувати покладені на них обов'язки [2, с. 59].

Складність транспортних правовідносин зумовлена міжгалузевим характером транспортного права як галузі права, спричинює необхідність аналізу такої категорії суб'єктів транспортного права як підприємства транспорту, розуміння його правового становища в системі суб'єктів транспортного права та їх роль як в транспортних, так і господарських правовідносинах.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про транспорт», перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, експлуатація і ремонт шляхів сполучення здійснюються залізницями, пароплавствами, суб'єктами господарювання у морських портах, автомобільними, авіаційними, дорожніми підприємствами та організаціями, якщо це передбачено їх статутами [3].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про транспорт» підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати: потреби громадян, підприємств і організацій у перевезеннях; обслуговування пасажирів під час довготривалих перевезень доброякісною питною водою, харчуванням, можливість задоволення інших біологічних потреб; якісне і своєчасне перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти; виконання державних завдань (контрактів) щодо забезпечення потреб оборони і безпеки України; безпеку перевезень; безпечні умови перевезень; запобігання аваріям і нещасним випадкам, усунення причин виробничого травматизму; охорону навколишнього природного середовища від шкідливого впливу транспорту; права на пільги громадян щодо користування транспортом.

Підприємства транспорту мають право: визначати термін і графік перевезень; призначати регулярні та додаткові рейси і маршрути перевезень; пропонувати рівень комфорту на

вибір самих пасажирів; вимагати від пасажирів, відправників і одержувачів вантажів виконання вимог цього Закону, кодексів (статутів) окремих видів транспорту та інших нормативних актів України, що регулюють діяльність транспорту.

Підприємства транспорту здійснюють перевезення та надання послуг на основі державних контрактів, державних замовлень і договорів на перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти з урахуванням економічної ефективності провізних та переробних можливостей транспорту.

Для того, щоб зрозуміти, чи належать залізниці, пароплавства, суб'єкти господарювання у морських портах, автомобільні, авіаційні, дорожні підприємства та організації до категорії транспортних підприємств, слід проаналізувати правовий статус кожного з них.

Перед тим, як зупинитись окремо на правовому статусі залізниць, пароплавств, суб'єктів господарювання у морських портах, автомобільних, авіаційних, дорожніх підприємств та організацій, слід звернути увагу на загальну систему організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, що існують в Україні та їх співвідношення з такою категорією як «підприємства транспорту».

Відповідно до ст. 63 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності); комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності; підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності); спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами - суб'єктами співробітництва.

І, разом з тим, відповідно до ч.ч. 4 і 5 ст. 63 ГКУ, в Україні можуть діяти підприємства унітарного та корпоративного типів [4].

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається (обирається) засновником (наглядовою радою такого підприємства у разі її утворення), керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Саме такі підходи до класифікації підприємств (та їх комбінації), необхідні для аналізу правового статусу підприємств транспорту. На практиці власники майна, що мають намір створити транспортне підприємство обов'язково зіштовхуються з проблемою обрання організаційно-правової форми їхнього майбутнього транспортного підприємства, адже в чинному законодавстві наявне велике різноманіття організаційно-правових форм підприємств, зокрема, таких як державні (унітарні: комерційні, казенні; корпоративні), комунальні, господарські товариства, кооперативи (виробничі, обслуговуючі та споживчі), відокремлені підрозділи, філії, представництва, дочірні підприємства, асоційовані підприємства та ін. Окремо звертає на себе увагу такий суб'єкт підприємницької діяльності як фізична

особа – підприємець і його можлива роль в системі транспортних підприємств.

Відповідно ч. 4 ст. 62 підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки. Отже, фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності не може належати до підприємств транспорту, а окреме посилання на участь у транспортних правовідносинах фізичних осіб-підприємців Закон України «Про транспорт» не містить. Але разом з тим, фізична особа – підприємець є суб'єктом транспортних правовідносин.

Слід проаналізувати нормативні визначення суб'єктів транспортних правовідносин, визначених у ст. 6 Закону України «Про транспорт» як приналежних до категорії підприємств транспорту.

Так, зокрема, відповідно до п. 2. ч. 1 Закону України «Про залізничний транспорт», залізниця – це відокремлений підрозділ акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування (далі - АТ «Укрзалізниця»), утвореного відповідно до Закону України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування», який здійснює перевезення пасажирів та вантажів у визначеному регіоні залізничної мережі. Разом з тим, відповідно до ст. 5 Закону України «Про залізничний транспорт» магістральні залізничні лінії загального користування та розміщені на них технологічні споруди, передавальні пристрої, що безпосередньо використовуються для забезпечення процесу перевезень, а саме: залізничні станції та колії загального користування, тягові підстанції, контактна мережа та інші пристрої технологічного електропостачання, системи сигналізації, централізації, блокування та управління рухом поїздів, об'єкти і майно, призначені безпосередньо для виконання аварійно-відновлювальних робіт, є державною власністю, закріплюються за АТ «Укрзалізниця» на праві господарського відання та не підлягають приватизації [5].

До підрозділів ПАТ «Укрзалізниця» належать наступні регіональні філії: «Донецька залізниця», «Львівська залізниця», «Одеська

залізниця», «Південна залізниця», «Південно-Західна залізниця», «Придніпровська залізниця» [6].

Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про морські порти України», морський порт – це визначені межами територія та акваторія, обладнані для обслуговування суден і пасажирів, проведення вантажних, транспортних та експедиційних робіт, а також інших пов'язаних з цим видів господарської діяльності. Відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про морські порти України» у межах морського порту функціонують суб'єкти господарювання усіх форм власності, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням суден, пасажирів, вантажів, та підприємства, продукція та/або сировина яких транспортується територією та акваторією порту. Господарська діяльність у морському порту провадиться відповідно до законодавства, обов'язкових постанов по порту та зводу звичаїв морського порту [7].

Виходячи з того, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт» [8] автостанції, автовокзали, вантажні термінали (автопорти), вантажні автомобільні станції та контейнерні пункти є спорудами або комплексом будівель, забезпечувати організацію перевезень вони в такому значенні не можуть. Проаналізуємо практичну складову. Наприклад, найбільшим структурним підрозділом ДП «Київпассервіс» є центральний автовокзал. З другого боку до автомобільних підприємств належать перевізники, виконавці ремонту і технічного обслуговування автомобільних транспортних засобів.

Повітряний кодекс визначає таких суб'єктів авіаційних правовідносин, яких виходячи з дефініції, що міститься в ст. 6 Закону України «Про транспорт» можна віднести до підприємств транспорту: - авіаційний перевізник (авіаперевізник) – це суб'єкт господарювання, що надає послуги з перевезення пасажирів, вантажу, пошти повітряним транспортом; - провайдер аеронавігаційного обслуговування – це суб'єкт авіаційної діяльності, який надає послуги з елементів (напрямів) аеронавігаційного обслуговування повітряних суден. Аеронавігаційне обслуговування – це обслуго-

вування, яке здійснюється провайдерами аеронавігаційного обслуговування на всіх етапах польоту повітряних суден, що включає організацію повітряного руху, зв'язок, навігацію, спостереження (радіотехнічне забезпечення), пошук і рятування, метеорологічне обслуговування та надання аеронавігаційної інформації. - виробник – юридична або фізична особа, що здійснює виробництво авіаційної техніки; - експлуатант аеродрому - юридична особа, що здійснює експлуатацію аеродрому; - експлуатант аеропорту - юридична особа, що є утримувачем сертифіката аеродрому та має сертифікат на право здійснення діяльності з наземного адміністрування в аеропорту; - експлуатант - юридична або фізична особа, яка експлуатує чи пропонує послуги з експлуатації повітряних суден; - користувач аеропорту (аеродрому) - юридична або фізична особа, що здійснює повітряні перевезення пасажирів, пошти, вантажу або виконує інші види польотів; - користувачі повітряного простору України - фізичні та юридичні особи, яким у встановленому порядку надано право на провадження діяльності з використання повітряного простору України; - пасажир - фізична особа, яка перевозиться повітряним судном за згодою перевізника відповідно до договору перевезення, крім членів екіпажу та додаткових спеціалістів на борту повітряного судна, працівників експлуатанта повітряного судна, уповноваженого представника відповідного національного органу регулювання та осіб, які супроводжують вантаж, в т.ч. пасажир з обмеженими фізичними можливостями. - суб'єкт авіаційної діяльності – це фізичні та юридичні особи незалежно від форми власності, відомчої підпорядкованості, які провадять діяльність у галузі цивільної авіації та ін [9].

Висновки. Підприємства транспорту можна визначити як суб'єкти транспортних правовідносин, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу та пошти, надання інших транспортних послуг, експлуатація і ремонт шляхів сполучення в усіх складових Єдиної транспортної системи України. Законодавство не містить обмежень щодо можливості обрання власником майна, який має на меті створити підприємство транспорту тієї чи іншої

організаційно-правової форми такого підприємства. За виключенням тих випадків, коли закон або підзаконний нормативно-правовий акт містить чітку вказівку на організаційно-правову форму суб'єкта господарювання, як, наприклад, підприємство «Українська залізниця» створювалось у формі публічного акціонерного товариства відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України [10].

Література

1. *Криськов А. А.* Конспект лекцій з дисципліни «Правові основи підприємницької діяльності на автотранспорті» / Андрій Анатолійович Криськов. – Тернопіль: «ФОП Паляниця В.А.», 2015. – 56 с.

2. *Конспект* лекцій з дисципліни «Транспортне право» (для студентів 1 курсу денної і заочної форм навчання за напрямом 1004 – «Транспортні технології» спеціальностей 6.100402 – «Транспортні системи», 6.100401 – «Організація і регулювання дорожнього руху», 6.100403 – «Організація перевезень і управління на транспорті», 6.050208 – «Логістика») / укл.: В. І. Петраш. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 159 с.

3. *Про транспорт*: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

4. *Господарський кодекс* України: Закон від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

5. *Про залізничний транспорт*: Закон України від 4 липня 1996 р. № 273/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.

6. *Перелік* підрозділів ПАТ «Укрзалізниця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/general_information/information_environment/424285/

7. *Про морські порти* України: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4709-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 7. – Ст. 65.

8. *Про автомобільний транспорт*: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III // Відомості

Верховної Ради України. – 2001. – № 22. – Ст. 105.

9. *Повітряний кодекс*: Закон від 19 травня 2011 р. № 3393-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 48-49. – Ст. 536.

10. *Про утворення* публічного акціонерного товариства «Українська залізниця»: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 червня 2014 р. № 200 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 53. – С. 20. – Ст. 1402, код акта 73012/2014.

References

1. *Kryś'kov A. A.* Konспект lekcij z dyscypliny «Pravovi osnovy pidpryjemnyč'koi' dijalnosti na avtotransporti» / Andrij Anatolijovych Kryś'kov. – Ternopil': «FOP Paljanycja V.A.», 2015. – 56 s.

2. *Konспект* lekcij z dyscypliny «Transportne pravo» (dlja studentiv 1 kursu dennoi' i zaochnoi' form navchannja za naprjamom 1004 – «Transportni tehnologii» special'nostej 6.100402 – «Transporti systemy», 6.100401 – «Organizacija i reguljuvannja dorozhn'ogo ruhu», 6.100403 – «Organizacija perevezen' i upravlinnja na transporti», 6.050208 – «Logistyka») / ukl.: V. I. Petrash. – Harkiv: HNAMG, 2008. – 159 s.

3. *Pro transport*: Zakon Ukrainy vid 10 lystopada 1994 r. № 232/94-VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1994. – № 51. – St. 446.

4. *Gospodars'kyj kodeks* Ukrainy: Zakon vid 16 sichnja 2003 r. № 436-IV // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – St. 144.

5. *Pro zaliznychnyj transport*: Zakon Ukrainy vid 4 lypnja 1996 r. № 273/96-VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 1996. – № 40. – St. 183.

6. *Perelik* pidrozdiliv PAT «Ukrzaliznycja» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uz.gov.ua/cargo_transportation/general_information/information_environment/424285/

7. *Pro mors'ki porty* Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 17 travnja 2012 r. № 4709-VI // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2013. – № 7. – St. 65.

8. *Pro avtomobil'nyj transport*: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnja 2001 r. № 2344-III // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2001. – № 22. – St. 105.

9. *Povitrjanyj* kodeks: Zakon vid 19 travnja 2011 r. № 3393-VI // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2011. – № 48-49. – St. 536.

10. *Pro utvorennja* publichnogo akcionernogo tovarystva «Ukrai'ns'ka zaliznycja»: Postanova

Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 25 chervnja 2014 r. № 200 // Oficijnyj visnyk Ukrai'ny. – 2014. – № 53. – S. 20. – St. 1402, kod akta 73012/2014.

Е. А. Рябова

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО СТАТУСА ПРЕДПРИЯТИЙ ТРАНСПОРТА

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Киев, Украина
E-mail: k.riabova@ukr.net

Цель: статья посвящена анализу правового положения предприятий транспорта и соотношению таких категоричных понятий как «субъекты транспортных правоотношений» и «предприятия транспорта». **Методы исследования:** проанализированы подходы различных ученых относительно определения понятия «субъекты транспортных правоотношений». **Результаты:** раскрытие содержания понятия «предприятий транспорта» сквозь призму субъектного состава транспортных правоотношений. **Обсуждение:** проблем отечественного законодательства и заполнения вакуума правового регулирования правового положения транспортных предприятий.

Ключевые слова: транспорт, субъекты транспортных правоотношений, предприятия, предприятия транспорта.

K. Ryabova

FEATURES OF THE LEGAL STATUS TRANSPORT ENTERPRISES

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: k.riabova@ukr.net

Purpose: the article is devoted to the analysis of the legal status of transport enterprises and the relation between such categorical notions as «subjects of transport legal relations» and «transport enterprises». **Methods:** the approaches of different scientists concerning the definition of «subjects of transport legal relations» are analyzed. **Results:** the author focuses on the meaning of the concept of «transport enterprises» throughout the prism of the subjective structure of transport relations. **Discussion:** problems of the domestic legislation and filling the vacuum of legal regulation of the legal status of transport enterprises.

Keywords: transport, subjects of transport legal relations, enterprises, transport enterprises.